

УДК 036(=162.1)''1898'':796.57(477.83/.86)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.04.954>

ПЕРШИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СПОРТИВНИЙ ПУТІВНИК ГАЛИЧИНОЮ КАЗИМИРА ГЕМЕРЛІНГА 1898 РОКУ

Маріанна МОВНА
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2473-6998>
молодший науковий співробітник
відділу наукової бібліографії,
Львівська національна наукова бібліотека України
імені Василя Стефаника НАН України,
вул. Стефаника, 2, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: mari3anna@ukr.net

У процесі історичного розвитку паралельно з прискоренням темпу життя у XIX ст. людство поступово усвідомлювало необхідність нагромадження та систематизації описового краєзнавчого матеріалу, внаслідок чого почали з'являтися видання, що задовольняли потребу мандрівників у місцевій інформації під час перебування у подорожах.

Об'єктом нашого дослідження є перший спеціалізований спортивний путівник Галичиною 1898 р., написаний для представників велосипедного спорту, що почав активно розвиватись наприкінці XIX ст. Зростання популярності велоспорту, необхідність теоретичної розробки велосипедних маршрутів Галичиною спричинило появу спеціально пристосованого для потреб його учасників практичного путівника. Предметом дослідження цієї статті є власне конкретне фактологічне наповнення аналізованого видання. Подаються біографічні відомості про автора путівника — польсько-го журналіста, публіциста, видавця, спортивного діяча, популяризатора велоспорту в Галичині Казимира Гемерлінга. Також відстежується рецепція громадськості на появу першого велосипедного путівника нашим краєм — рецензії та відгуки у пресі. Спеціалізований велосипедний путівник Галичиною став першою ластівкою велосипедного руху краю, сприяючи його подальшому розвитку та забезпечуючи практичні підвалини його існування.

Ключові слова: путівник, велосипедний спорт, маршрут, Галичина, Казимир Гемерлінг.

Marianna MOVNA
ORCID ID <http://orcid.org/0000-0003-2473-6998>
Junior Researcher of the Vasyl Stefanyk
National Scientific Library of Ukraine in Lviv
National Academy of Sciences of Ukraine,
in Department of Scientific Bibliography,
2, Stefanyka str., 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: mari3anna@ukr.net

THE FIRST SPORTING GUIDE-BOOK BY HALYCHYNA OF 1898

In the process of historical development in parallel with the acceleration of rate of life in XIX century humanity gradually realized the necessity of piling up and systematization of descriptive regional ethnographic material, as a result began to appear editions that satisfied the requirements of travellers in local information during their trips. These were books that can be constantly carried with itself and the name «guide-book» was attached to it. It is a short edition of reference book of pocket format, with illustrations or without them, with obligatory geographical and historical description of place of stay, with information about known architectural sights, historical places, glorified habitants, ways of report, with maps, charts and orientation plans.

Today in Ukrainian historical science the necessity to concentrate research attention on such publicly meaningful and practically unstudied segment as guide-books by our region became imminent. The research object of the article is the first sporting guide-book by Halychyna of 1898, specially written for the representatives of bicycle sport that began actively to develop at the end of XIX century. Increase of popularity of the cycle racing entailed the publication of special practical guide-book for the necessities of cyclists.

The research subject of the article is the concrete factological filling of analysed edition. Biographic information is given about the author of guide-book — Polish journalist, publicist, publisher, sporting figure, popularizer of the cycle racing in Halychyna Kazymyr Gemerling. It is also watched the public reception of the first bicycle guide-book by our region — opinions and reviews in press.

The specialized bicycle guide-book by Halychyna became the novation of bicycle motion of the region, promoting it to further development and providing practical foundations of its existence.

Keywords: guide-book, bicycle sport, route, Halychyna, Kazymyr Gemerling.

Вступ. У процесі історичного розвитку паралельно з прискоренням темпу життя у ХІХ ст. людство поступово усвідомлювало необхідність нагромадження та систематизації описового краєзнавчого матеріалу, внаслідок чого почали з'являтися видання, що задовольняли потребу мандрівників у місцевій інформації під час перебування у подорожах. Це були книги, які можна постійно носити з собою і за якими закріпилася назва «путівник». Це коротке довідникове видання кишенькового формату, з ілюстраціями чи без них, з обов'язковим географічним та історичним описом місця перебування, відомостями про його найвідоміші архітектурні пам'ятки, історичні місця, прославлених мешканців, шляхи сполучення, з картами, схемами та орієнтаційними планами.

Сьогодні в українській історичній науці назріла необхідність сконцентрувати дослідницьку увагу на такому суспільно-значущому й практично невивченому її сегменті як путівники нашим краєм. *Об'єктом* дослідження у цій статті є перший спеціалізований спортивний путівник Галичиною 1898 року, спеціально написаний для представників велосипедного спорту, що почав активно розвиватись наприкінці ХІХ ст. Зростання популярності велоспорту, необхідність теоретичної розробки велосипедних маршрутів Галичиною спричинило появу спеціально пристосованого для потреб його учасників практичного путівника, оскільки в цьому ж році було створено «Товариство велосипедистів у Львові» [17, с. 2]. *Предметом* дослідження цієї статті є власне конкретне фактологічне наповнення аналізованого видання. Подаються біографічні відомості про автора путівника — польського журналіста, публіциста, видавця, спортивного діяча, популяризатора велоспорту в Галичині Казимира Гемерлінга. Також відстежується рецепція громадськості на появу першого велосипедного путівника нашим краєм — рецензії та відгуки у пресі. Спеціалізований велосипедний путівник Галичиною став першою ластівкою велосипедного руху краю, сприяючи його подальшому розвитку та забезпечуючи практичні підвалини його існування.

Основна частина. Влітку 1898 р. у Львові з'явився друком путівник для велосипедистів Галичиною. Це перше спеціалізоване видання для представників велосипедного спорту, що почав активно розвиватись наприкінці ХІХ ст. У 1886 р. був заснований львівський клуб велосипедистів (голо-

Іл. 1. Казимир Гемерлінг (1859—1939)

ва — Я. Дрогоївський), що у своїх лавах налічував 54 члени і систематично організовував велосипедні прогулянки та гонки. Паралельно з 1893 р. функціонував велосипедний відділ польського гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові (голова — К. Гемерлінг, 94 діючі члени). Зростання популярності велоспорту, необхідність теоретичної розробки велосипедних маршрутів Галичиною спричинило появу спеціально пристосованого для потреб його учасників практичного путівника. Його автор — відомий польський журналіст, публіцист, видавець, спортивний діяч, популяризатор велоспорту в Галичині Казимир Гемерлінг (іл. 1).

Народився Казимир Кароль Вітольд 4 березня 1859 р. в Перемишлі (тепер — Підкарпатське воєводство, Польща) у родині гімназійного вчителя Юзефа Гемерлінга та Емілії зі Стояновських. Впродовж 1871—1878 рр. навчався у львівській цісарсько-королівській гімназії ім. Франца Йосифа. У 1878—1883 рр. К. Гемерлінг студіював на правничому факультеті Львівського університету, після закінчення якого вів адвокатську практику у Раві-Руській, Белзі, Ярославі. 1888 р. став інспектором дирекції державної залізниці в м. Мелец (тепер — Підкарпатське воєводство, Польща) [6, с. 376—378].

З молодих років активно займався гімнастикою, плаванням, кінним спортом, ковзанярством.

Іл. 2. «Коло», спортивний календарик для велосипедистів». 1895 р. Обкладинка

Іл. 3. «Коло», спортивний календарик для велосипедистів». 1895 р. Титульний аркуш

Був членом польського спортивного товариства «Сокіл-Матір» у Львові. У 1895—1899 рр. — видавець і редактор органу львівського та краківського клубу велосипедистів «Колю» («Велоси-

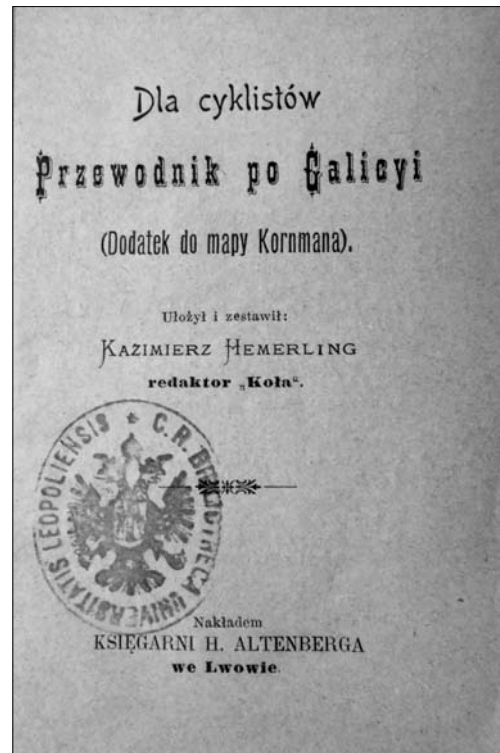
пед»), першого польського спортивного двотижневика, що виходив у Львові і висвітлював лише одну спортивну дисципліну. Його редакція знаходилась на вул. Зигмунтовській, 7 (сучасна вул. Гоголя). Від червня 1900 р. до 1901 р. видавав тижневик «Gazeta Sportowa». У 1900 р. редагував «Przewodnik Gimnastyczny «Sokół» — місячник львівського гімнастичного товариства «Сокіл». Вів спортивну рубрику газети «Słowo Polskie», а від 1904 р. працював редактором спортивного відділу газети «Wiek Nowy» у Львові. Як представник цього видання висвітлював перебіг V Олімпійських ігор 1912 р. у Стокгольмі. Член львівського спортивного клубу «Pogoń». У 1907 р. був членом оргкомітету X з'їзду польських лікарів і природознавців у Львові. Друкувався у спортивній («Колю», «Przewodnik Gimnastyczny «Sokół», «Cyklista») та медичній періодиці («Nasze Zdroje») під криптонімами Нем., К. Н., К. Hemerling. Автор праць на спортивну тематику: «Підручник для велосипедистів» у співавторстві з Віктором Бергером (1894), що був першою книгою в Галичині з царини велосипедного спорту, «Коло. Спортивний календарик для велосипедистів на 1895 р.» (1895), «Путівник для велосипедистів Галичиною» (1898), «Футбол. Правила» (1906, друге видання 1910), «Хоккей» (1907), «Статут для атлетів» (1907), «Про значення і важливість спортивних ігор у вихованні» (1907). Переклав з німецької книги Ю. Нусбаума «Чи їзда на велосипеді сприяє здоров'ю?» (1893). У міжвоєнний період публікувався у часописах «Przegląd Sportowy», «Stadion», «Sport», «Sport Polski», «Gazeta Lwowska». У 1922 р. опублікував статтю «Спорт і спортивна преса» (про історію створення та діяльність часопису «Колю») на сторінках варшавського журналу «Sport».

У Львові проживав по вул. Домбровського, 5 (сучасна вул. І. Рутковича) у 1908 р. та Зиблікевича, 52 (сучасна вул. І. Франка) у 1926—1931 рр. [1, с. 508—511; 9, с. 59; 16, с. 181]. Помер у Львові 13 січня 1939 р., похований на Личаківському цвинтарі [5, с. 377].

Щодо путівника для велосипедистів, то К. Гемерлінг давно виношував задум його створення. Поки не було можливості видати повноцінну книгу, він надрукував розвідку «Стан битих шляхів в Галичині та Буковині» у спортивному календаріку для велоси-

педистів «Кою» на 1895 рік [8, s. 58—85], який профінансував видавець Зигмунт Голлоб (іл. 2, 3). Ця публікація за відсутності велопутівника фактично виконувала його функції. У ній вперше розроблено й подано в алфавітному порядку варіанти велосипедних мандрівок із 113 місцевостей, із зазначенням відстані з одного населеного пункту до другого, стану доріг та їх технічних характеристик. Наприклад, виїзд з Бібрки вів до Курович, Львова, Стрілиськ, Підкаменю, Рогатина, Свіржа та Перемишлян. Часопис гімнастичного товариства «Сокіл» рекомендував придбати цей календарик усім без винятку велосипедистам та спортсменам, оскільки у ньому містився спеціалізований вадемекум Галичиною та Буковиною [7, s. 24].

Зміст виданого у 1898 р. накладом книгарні Германа Альтенберга «Путівника для велосипедистів Галичиною» [4] (іл. 4) складала доповнена та удосконалена інформація зі спортивного календаря. У путівнику представлено сорок п'ять, розроблених автором, велосипедних маршрутів Галичиною (різної ступені складності та тривалості) з розрахунком кілометражу всього маршруту, назвами населених пунктів по головній та бічній лінії руху, відстанню між ними та зазначенням стану траси: Львів — Краків (344 км); Львів — Підволочиська (173 км); Львів — Стрий — Мукачево (214 км); Львів — Самбір — Старий Самбір (94 км); Львів — Яворів — Радимно (94 км); Львів — Рава-Руська — Замость — Варшава (379 км); Львів — Кам'янка-Бузька — Стоянів (80 км); Львів — Бережани — Монастирська (142 км); Львів — Рогатин — Станіславів (138 км); Львів — Бібрка — Рогатин (75 км); Золочів — Броди — Радзивишів (51 км); Тернопіль — Бережани — Рогатин — Ходорів (110 км); Тернопіль — Теребовля — Чортків — Заліщики — Чернівці (170 км); Тернопіль — Скалат — Сухостав (72 км); Станіславів — Чортків — Скала-Подільська — Мельниця — Кам'янець-Подільський (232 км); Галич — Єзупіль — Городенка — Заліщики (111 км); Станіславів — Надвірна — Мармарош-Сігет (186 км); Коломия — Чернівці (80 км); Коломия — Кути — Гринява (107 км); Станіславів — Долина — Стрий — Самбір (161 км); Стрий — Нове Село — Журавно — Галич (81 км) та ін. Наприкінці путівника автор вмістив перелік усієї велосипедної

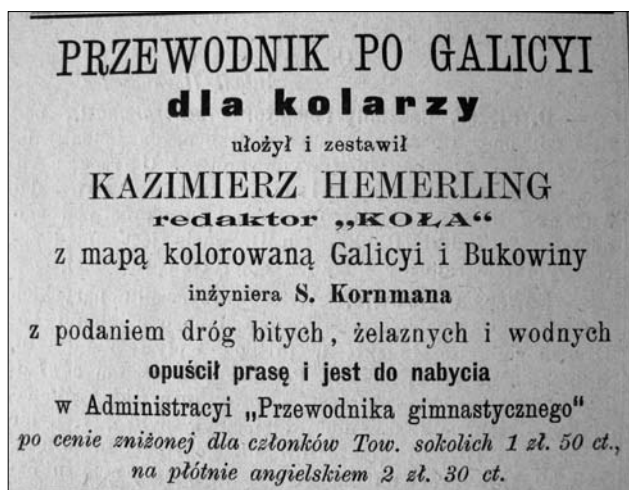
Іл. 4. «Путівник Галичиною для велосипедистів». 1898 р. Титульний аркуш

інфраструктури: велосипедних товариств та окремих велосипедистів, список пунктів ремонту та велосипедних майстерень, готелів та ресторанів, інструкції для велосипедистів, а також покажчик наведених велосипедних турів. Як додаток до путівника була вміщена кольорова карта битих, залізничних та водних шляхів Галичини і Буковини. Її склав інженер-картограф, член польського політехнічного товариства, дописувач журналу «Czasopismo Techniczne» Самуель Корнман.

Уже в наш час польський дослідник Даріуш Опалінський у статті «Ровером через Галичину» оцінив автора путівника як особу вельми компетентну, добре обізнану з місцевими умовами та можливостями велосипедистів Галичини [12, s. 419].

Вихід у світ першого велосипедного путівника Галичиною не залишився непоміченим громадськістю. Він був внесений до найвідоміших бібліографічних реєстрів часів Австро-Угорщини. Це «Польська бібліографія» Кароля Естрайхера [5, s. 112] та «Przewodnik Bibliograficzny» [13, s. 9].

Спортивний діяч та заступник голови велосипедного відділу гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові Ярослав Пеньонжек на сторінках фахового видання «Кою» [13, s. 152—153] в липні 1898 р.

Іл. 5. Реклама «Путівника Галичиною для велосипедистів» із часопису «Słowo Polskie» (1898 р.)

відгукнувся схвальною рецензією на «Путівник для велосипедистів Галичиною». Він оцінив путівник не лише як справжній дороговказ для велосипедистів цілого краю, а як один з найкращих, які йому доводилось бачити. Рецензент рекомендував путівник усім велосипедистам для велосипедних прогулянок на дальшу відстань, оскільки він полегшить і скрасить дорогу, надасть надійну інформацію, а також можливість докладно спланувати подорож. Вслід за нею з'явилась позитивна рецензія у газеті «Słowo Polskie» [3, s. 3]. Анонімний рецензент зауважив, що редактор часопису «Koło» оприлюднив дуже практичне та необхідне видання — «Путівник Галичиною» спеціально для велосипедистів. Він складався з докладної і старанно виконаної мапи Галичини та додатку, а також сорока п'яти коротших і довших велосипедних турів і переліку велотовариств Галичини, ремонтних майстерень, готелів та ресторацій.

Окрім того, на вихід путівника надійшло декілька відгуків. У рубриці «Нові книжки» львівський щоденник «Dziennik Polski» відзначив появу нового путівника, що містив сорок п'ять найкращих маршрутів для велосипедистів з поданням тривалості шляху, переліком профільних товариств та майстерень [10, s. 2]. «Gazeta Lwowska» в рубриці «З видавничого руху» рекомендує для потреб спортивного загалу кишенькового формату путівник Гемерлінга з мапою інж. С. Корнмана [18, s. 3] (іл. 5).

На думку Д. Опалінського, єдиного сучасного польського дослідника путівникового дискурсу давньої Речі Посполитої, путівник К. Гемерлінга (на рівні з путівниками М. Орловича) претендує на ти-

тул комплексного путівника Галичиною в стилі Бедекера¹ [11, s. 78].

Висновки. Велосипедний путівник Галичиною був першою ластівкою велосипедного руху краю, сприяючи його подальшому розвитку та забезпечуючи практичні підвалини його існування, а автор спеціалізованого видання — Казимир Гемерлінг, невтомний популяризатор велоспорту, спортивний діяч, журналіст та видавець прислужився як поступу путівникового жанру, так і спортивного руху загалом.

1. Мовна М. Путівники Львовом (друга половина XIX — початок XXI ст.): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2013. 504 с.
2. Яремко І. Гемерлінг Казимеж. *Енциклопедія Львова*. За ред.: А. Козицького та І. Підкови. Львів: Літопис, 2007. Т. 1. С. 509.
3. Dla cyklistów. *Słowo Polskie*. 1898. 18 lipca. № 169. S. 3: Zapiski literackie, naukowe i artystyczne.
4. Dla cyklistów: przewodnik po Galicyi: (dodatek do mapy inżyniera S[amuela] Kornmana). Ułożył i zestawil Kazimierz Hemerling. Lwów: nakł. księgarni Hermana Altenberga, 1898. 64 s.
5. Estreicher K. *Bibliografia Polska XIX stulecia. Lata 1881—1900*. Kraków, 1907. Т. 2. 403 s.
6. Fidziński F. Hemerling Kazimierz. *Polski Słownik Biograficzny*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1961. Т. 9/3. Zesz. 42. S. 376—377.
7. «Koło». *Przewodnik Gimnastyczny «Sokół»*. 1895. Luty. № 2. S. 23—24.
8. «Koło», *kalendarzyk sportowy dla kolarzy na rok 1895*. Wydany przez K. Hemerlinga. Lwów: nakł. i własność Zygmunta Golloba, 1895. 117 s.
9. Mikulski S. *Wielka księga adresowa stol. król. m. Krakowa, stol. król. m. Lwowa, król. wolnego m. Podgórze*. Kraków, 1908. R. 4. 788 s.
10. Nowe książki. *Dziennik Polski*. 1898. 19 lipca. № 198. S. 2: Notatki literackie i artystyczne.
11. Opaliński D. *Przewodniki turystyczne na ziemiach polskich w okresie zaborów: studium historyczno-źródłoznawcze*. Wyd. 2. Krosno: Ruthenus, 2013. 414 s.
12. Opaliński D. Rowerem przez Galicję: uwagi na marginesie lektury przewodnika dla cyklistów z końca XIX wieku. *Kwartalnik historii kultury materialnej*. 2010. R. 58. № 3/4. S. 419—432.
13. Pieniążek J. *Literatura. Koło*. 1898. 1 lipca. № 13. S. 152—153.
14. *Przewodnik Bibliograficzny: miesięcznik dla wydawców, księgarzy, antykwarzy, jako też czytających i kupujących książki*. Kraków, 1898. R. 21. 1 września. № 8/9. 200 s.

¹ Карл Бедекер — всевітньовідомий німецький видавець путівників.

15. Sonnenschein M. *Lwowski skorowidz adresowy urzędów, mieszkańców oraz wolnych zawodów król. stol. m. Lwowa*. Lwów, 1926. R. 2. 600 s.
16. Sonnenschein M. *Lwowski skorowidz adresowy urzędów, mieszkańców oraz wolnych zawodów król. stol. m. Lwowa*. Lwów, 1930. R. 6 (1930/1931). 598, 46 s.
17. Trzeci klub cyklistów. *Dziennik Polski*. 1898. 14 czerwca. № 163. S. 2: Kronika.
18. Z ruchu wydawniczego. *Gazeta Lwowska*. 1898. 6 lipca. № 150. S. 3.

REFERENCES

- Movna, M. (2013). *Lviv guide-books (in the second half of the XIX-th — early XXI-th centuries): historico-bibliographical research*. Lviv [in Ukrainian].
- Jaremko, I. (2007). Kazymyr Hemerling. *Encyclopedia of Lviv* (Vol. 1, pp. 509). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- (1898). *For bikers. Slovo Polske*, 169, 3. Lviv [in Polish].
- Hemerling, K. (Ed.). (1898). *For bikers guidebook of Galicia*. Lviv [in Polish].
- Estreicher, K. (Ed.). (1907). *Polish bibliography of XIX century. Year 1881—1900* (Vol. 2). Kracow [in Polish].
- Fidzinsky, F. (1961). Hemerling Kazimierz. *Polski Słownik Biograficzny* (Vol. 9/3, notebook 42, pp. 376—377). Wrocław; Warsaw; Kracow [in Polish].
- (1895). «Kolo». *Przewodnik Gimnastyczny «Sokol»*, 2, 23—24 [in Polish].
- Hemerling, K. (Ed.). (1895). «Kolo». *Sport calendar for bikers year 1895*. Lviv [in Polish].
- Mikulsky, S. (1908). *Great address book of Kracow, Lviv, Podhore* [in Polish].
- New books. (1898). *Dziennik Polski*, 198, 2: Literature and artistic notes. [in Polish].
- Opalinsky, D. (2013). *Travel Guidebooks at Polish lands in period of occupations: historical-sources study* (Issue 2). Krosno [in Polish].
- Opalinsky, D. (2010). Bicycle across Galicia: notes in margins of text guidebook for cyclists from XIX century. *Quarter of history material culture*, 3/4, 419—432 [in Polish].
- Pieniazek Y. (1898). Literature. *Kolo*, 13, 152—153 [in Polish].
- (1898). *Guidebook of Bibliography*, 8/9 [in Polish].
- Sonnenschein, M. (1926). *Year book of Lviv*. Lviv [in Polish].
- Sonnenschein, M. (1930). *Year book of Lviv*. Lviv [in Polish].
- (1898). Third club of cyclists. *Dziennik Polski*, 163, 2 [in Polish].
- (1898). From publishing movement. *Gazeta Lwowska*, 150, 3 [in Polish].